

ПРОГРАМИ И ИНИЦИАТИВИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, НАСОЧЕНИ КЪМ ОПАЗВАНЕ НА НАУЧНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Александър Дряновски

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Изборът на темата за настоящото изследване е продиктуван от въздействието на европейските културни програми и инициативи и възможностите, които те откриват за запазване на научното културно наследство в Република България. В статията са разгледани някои от добрите примери за програми и инициативи на Европейския съюз, насочени към опазването и популяризирането на научното културно наследство.

Ключови думи: България, Европа, Европейски съюз, култура, научно културно наследство.

Въведение

В епохата на глобализация политическата роля на културата за държавата придобива все по-голямо значение за осъзнаване и утвърждаване на националната идентичност. За да се изгради жив и атрактивен образ на националната ни култура, са необходими усилия за създаване и реализиране на успешни културни политики. Създаването и провеждането им е един от пътищата за оцеляване на духа на нацията, за постигане на нейния просперитет и за опазване на културното наследство. Този факт бива осъзнаван все повече в последните години от специалистите и от цялото общество.

„Обединяването на институциите в работата по различни проекти в сферата на културното наследство на регионално, национално и еврорегионално ниво е още една възможност за съхраняване и пълноценна употреба на историческата ни памет и за благоустрояване на средата, в която живеем“ [1].

Методология на изследването

За постигане на целите на настоящото изследване са използвани сравнително-аналитичен подход и исторически и функционален анализ.

Резултати

Нека разгледаме някои от добрите примери на програмите и инициативите на Европейския съюз, насочени към опазването и популяризирането на научното културно наследство.

Програма „Творческа Европа“, 2014 – 2020 г. Програмата е насочена към всички области на културата и продължава да предлага възможности за проекти в сферата на културното наследство. Благодарение на нея културните творци и дейци могат да развиват дейности и да работят по различни трансгранични проекти в Европа и извън нея. Програмата е отворена както за всички творчески и културни организации от държавите членки на ЕС, така и за широк кръг държави извън ЕС.

Именно в този контекст Европейската комисия и Европейският парламент решиха – за първи път на Парижкия панаир на книгата – да обединят усилията си, за да говорят за Европа, разнообразието, творчеството и проектите, като организират дебати, срещи с широката общественост и професионалисти. Под мотото *„Този път гласувам“* Европейският парламент ще се обърне към гражданите и ще ги насърчи да поемат отговорност за по-добро бъдеще, а не само да се надяват на него. Под заглавието *„Европейски истории“* *„Творческа Европа“*¹ ще разкаже как Европейският съюз подкрепя книжния сектор и как чрез различни схеми и инициативи за финансиране *„Творческа Европа“* помага на издателите, писателите, преводачите и организаторите на книги да развиват своята кариера и/или бизнес. Програмата също така позволява на артисти и професионалисти в областта на културата да достигнат до нови пазари и нови публика.

Важна за периода 2014 – 2020 г. е инициативата *„Европейски дни на наследството“* (ЕДН), която стартира още през 1985 г. и се реализира от ЕС съвместно със Съвета на Европа. Заражда се във Франция през 80-те години на XX век под името *„Дни на отворените врати“*, по време на които се провежда обширна информационна кампания, а достъпът до всички музеи и паметници на културата е свободен. През годините все повече страни се присъединяват към тази инициатива и тя се разраства, и от 1991 г. се нарича *„Европейски дни на наследството“* под мотото *„Европа – общо наследство“*. В инициативата вземат участие 50 страни, договарящи се по Европейската културна конвенция, като всяка от тях поставя теми, свързани с културното наследство и неговото опазване. България взема участие в това събитие под егидата на Министерството на културата от 1999 г., като провежда множество инициативи, например през 1999 г. – *„Народна архитектура“*, през 2000 г. – *„Културни*

маршрути“, през 2001 г. – „Децата, младежта и наследството“, през 2002 г. – „Различни етноси и религии – общо наследство“, през 2003 г. – „Културни пейзажи“, и т.н. През 2015 г. официалните събития по отбелязването на Европейските дни на наследството в България се провеждат от 24 до 27 септември с национална тема:

„Знак за европейско наследство“ – идея на Съвета на ЕС и Европейския парламент. Това е инициатива, която има за цел да представи повече обекти на културното наследство, които символизират европейската история, идеали и интеграция. Знакът за европейско наследство може да помогне за увеличаване на културния туризъм, а оттам – и до определени икономически ползи. Страните членки на ЕС могат да участват на доброволна основа. Обектите на европейското наследство са ключови моменти в създаването на днешна Европа. Простиращи се от зората на цивилизацията до Европа, която виждаме днес, тези места празнуват и символизират европейските идеали, ценности, история и интеграция.

От 2013 г. обектите са внимателно подбрани поради своята символична стойност и ролята, която са изиграли в европейската история. Дейностите, които представят, целят сближаването на Европейския съюз и неговите граждани.

Обектите на европейското наследство оживяват европейския разказ и историята зад него. Те са нещо повече от естетика. Акцентът е върху насърчаването на европейското измерение на обектите и предоставянето на достъп до тях. Това включва организиране на широк спектър от образователни дейности, особено за младите хора.

Обектите на европейското наследство може да се ползват самостоятелно или като част от мрежа. Посетителите могат да получат истинско усещане за обхвата и мащаба на това, което Европа има да предложи и което е постигнато.

Наградата на Европейския съюз за културно наследство „Европа Ностра“² е едно от най-престижните отличия в областта на културното наследство. Връчва се съвместно от международната организация „Европа Ностра“ и ЕС в рамките на програма „Творческа Европа 2020“. Целта на този приз е да насърчава високите стандарти и качество в областта на културното наследство, да се стимулират проектите с европейско измерение и специалистите от всички държави да могат да работят свободно в рамките на ЕС. Наградата „Европа Ностра“ популяризира уменията и постиженията на експерти по културно наследство, архитекти, училища, местни общности, доброволци и др. и се присъжда за изключителни постижения в следните три категории:

- *Консервация* – за значими проекти в областта на консервацията и адаптирането на културното наследство;
- *Проучване* – за изследователски проекти, които имат осезаем ефект за опазването и популяризиране на културното наследство в Европа;
- *Отдадена работа* – за отделни личности или организации с доказан принос в областта на опазването и популяризиране на културното наследство на Европа.

Пример за такава награда за български участници в програма „Творческа Европа 2020“³ и получаване на наградата „Европа Ностра“ са активистите от националната медийна група „Стандарт“, които през 2010 г. създават инициативата „Чудесата на България“. Кампанията има за цел да съхрани и популяризира материалното и нематериалното културно наследство на България чрез повишаване на информираността за неговото качество сред собствените си граждани и по целия свят. Дейностите включват организиране на екскурзии, дебати и други мероприятия; създаване на публикации и организиране на изложби; провеждане на кампании за признаване на българското културно наследство на международно ниво.

„Чудесата на България“ е първата кампания за популяризиране на материалното и нематериалното културно наследство на България. Тя стимулира запазването и популяризирането на културното наследство чрез медиите. От 2010 до 2017 г. са организирани 50 дискусии по темата

„Чудесата на България“ се провежда в градове в цялата страна за популяризиране на културното и историческото наследство на съответните региони. Целта е да бъде иницирано създаването на културно-исторически маршрути и да се съдейства за развитието на културно-историческия туризъм. Тези дискусии са посетени от представители на правителството, общините, фирмите и организации с нестопанска цел. В резултат са създадени 20 нови маршрута за културен и исторически туризъм, които вече са успешно предлагани от туроператорите.

Неуморните усилия на активистите, ангажирани с „Чудесата на България“, довеждат до повишаване на осведомеността относно природното, материалното и нематериалното наследство на страната и в България, и в чужбина.

Програма „Хоризонт 2020“⁴ е от най-новите рамкови програми на ЕС за изследвания и иновации и обхваща множество дейности и възможности в областта на ИКТ. Тя има *три стълба* – *високи постижения в науката, водещи позиции в промишлеността и*

предизвикателствата пред обществото. Съсредоточена е основно върху опазването на европейското културно наследство, европейските колекции от архиви, музеи и библиотеки и дигиталните възможности. Тази иновативна инициатива по своята същност е научноизследователска, насочена е към рационализиране и координиране на националните програми за научни изследвания, като по този начин се оптимизира и използването на финансовия ресурс. Още през 2010 г. Европейската комисия излиза с препоръка, в която насърчава държавите членки „...да разработят обща програма за стратегически изследвания, определяща средно- и дългосрочни цели и потребности в областта на опазване и използване на културното наследство в контекста на глобализацията“. Идеята на програма „Хоризонт 2020“ е да бъде подобро интердисциплинарното сътрудничество между специалисти от областите на науката, изкуството и културата, така че то да е в полза на гражданите. Обект на програмата са материалните, нематериалните и цифровите ценности. По темата „Културно наследство“ работи експертна група на ЕС, като дейността ѝ се основава на минали и настоящи дейности в тази насока.⁵ Експертната група помага на Комисията да изработи перспективна и иновативна програма на ЕС за бъдещи изследвания и иновации в областта на културното наследство. Подкрепа получават всички заинтересовани страни, които имат потенциал да работят в областта на културното наследство. Помощта се изразява в иновативно финансиране и инвестиции, подобрени режими на управление и иновативни бизнес модели и услуги, които осигуряват и връзка с природното наследство. По отношение на финансирането приоритет са:

- Иновативните и научните действия – отнася се до научноизследователски проекти, които могат да доведат до внедряване на нови технологии и натрупване на нови познания;
- Действия за координиране и подкрепа – финансирането покрива координацията и свързването в мрежа на научноизследователски проекти, програми и политики;
- Субсидии за изследвания на границата на научното познание – Европейски научноизследователски съвет (ERC) – финансират се проекти, за които критерии са високите научни постижения във всяка изследователска област. Проектите се реализират от национален или многонационален екип, начело с главен изследовател;
- Подкрепа за обучение и кариерно развитие – действия по инициативата „Мария Склодовска-Кюри“ – финансирането се

отнася за международни научноизследователски стипендии в обществения или частния сектор, научноизследователски обучения, обмен на персонал;

- *Инструмент за малки и средни предприятия* (МСП) – насочен е към високо иновативни МСП, които се стремят към развитие и бърз растеж. Финансират се: проучвания за приложимост, основни фази на проекти за иновации и др.

Като пример за успешен проект може да бъде посочен „*Bridge for Researchers in Danger Going to Europe*“⁶, финансиран по програмата на Европейския съюз за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, с период на изпълнение 1 април 2018 г. – 31 март 2020 г. *BRiDGE* се ръководи от *Bielefeld University* (Германия) и се изпълнява в партньорство с организации от Гърция, Швейцария, Турция и България – част от мрежата на Европейската комисия за кариерно развитие и мобилност на учените *EURAXESS*. Целта е да бъдат подпомогнати бакалаври, магистри, докторанти и утвърдени учени, получили статут „бежанец“ на територията на Германия, Гърция, Турция, Швейцария и България, да намерят дългосрочна професионална реализация в образователни и научни институции, както и в бизнес организации в Европа.

Като основни дейности са очертани: разработване на пилотни курсове и провеждане на обучения за социална интеграция и кариерно развитие на учени – бежанци; разработване на пилотни курсове и провеждане на обучения за ментори на учени – бежанци; предоставяне на услуги и подкрепа за индивидуалното кариерно развитие на учените – бежанци; разработване и публикуване на видео ръководство (*Video Handbook*) за ментори на учени – бежанци.

Целта на курсовете и обученията е да спомогнат за: придобиване на специфични знания, умения и компетенции за успешна реализация на пазара на труда и за по-добра интеграция в обществения живот на учените – бежанци, както и за изграждане на професионална взаимовръзка, чрез която менторите (от научните и бизнес организации) успешно да консултират, подпомагат и съдействат за професионалното и личностното развитие на учените – бежанци. В рамките на обученията са обхванати темите:

За учени: Европейско научноизследователско пространство; Важни аспекти при кандидатстване за работа в научна и в бизнес организация; Избор на най-подходящата автобиография; Подготовка за интервю; Инициативата *Science4Refugees* и мрежата *EURAXESS*; Обяви за работа, стипендии и позиции за конкретен проект, публикувани на портала *EURAXESS*; Преодоляване на културните различия и адаптация в организационната и социалната среда.

За ментори: Отговорности и предизвикателства; Ефективна комуникация, мотивиране и създаване на положителен климат; Подходи, ориентирани към обучаемия; Инструменти и техники за електронно обучение; Инициативата *Buddy System* на мрежата *EURAXESS*.⁷

Водеща роля в разработването на описаните по-горе курсове и обучения има Координационният център *EURAXESS* към Софийски университет „Св. Климент Охридски – партньор за България по проекта.

„Хоризонт 2020“: програма на ЕС за научни изследвания и иновации (2014 – 2020)

„Хоризонт 2020“ има за цел укрепване на европейската научна и технологична база и по-добро използване на икономическия и промишления потенциал на политиките за иновации, научни изследвания и технологии [7]. Тази обща цел се преследва чрез три приоритета:

Приоритет I. Високи постижения в научната област (24,441 млрд. евро).

Създаден е „Европейски научноизследователски съвет“, който да финансира най-обещаващите научни изследвания на границата на научните познания, например:

- Проекта NEW-FUN: Разпечатана на хартия електроника от ново поколение, базирана на модерна функционална целулоза;
- „Бъдещи и нововъзникващи технологии“ (БНТ): подпомагане на научното сътрудничество между отделните дисциплини по радикално нови, високорискови идеи;
- „Действия по „Мария Склодовска-Кюри“: предоставяне на трансгранично обучение и мобилност за учени;
- „Научноизследователски инфраструктури“: подпомагане на висококачествени европейски научноизследователски съоръжения, оборудване и източници на данни за привличане на изследователи от световна класа.

Приоритет II. Водещи позиции в промишлеността (17,015 млрд. евро) и *Приоритет III.* Обществени предизвикателства (29,679 млрд. евро) са насочени към различни структури и отрасли и работят за подобряване на материално-техническите бази в промишлеността и прилагане на иновациите. Сред целите на тези два приоритета са и научните изследвания за справяне със социалното изключване и дискриминацията, защита на свободата и сигурността на Европа и нейните граждани.

Освен това за „Разпространяване на високите научни постижения и разширяване на участието“ са разпределени 816,5 млн. евро, за да се гарантира, че ползите от основана на иновации икономика са възможно най-големи (например създаване на центрове за върхови постижения чрез асоцииране на научноизследователски институции с други институции, агенции или региони). За „Наука със и за обществото“ е разпределена максимална сума от 462,2 млн. евро с цел набиране на нови таланти за науката и съчетаване на високите научни постижения със социално съзнание и отговорност (с участието не само на учени, но и на граждани, създатели на политики и граждански организации).

„Хоризонт 2020“ подпомага дейности в областта на научните изследвания и иновациите чрез безвъзмездни средства, награди, обществени поръчки и финансови инструменти. Тя може да подпомага публично-частни партньорства с международни, национални и регионални програми за научни изследвания и иновации. Средствата от „Хоризонт 2020“ може да се комбинират също така със средства от частния сектор в рамките на публично-частни партньорства (например съвместни технологични инициативи) в определени ключови области.

*Европейски институт за иновации и технологии (EIT)*⁸ – представлява свързващо звено между висшето образование, научните изследвания и иновациите чрез „*Общностите за знания и иновации*“. Целите на съвместната им работа са създаване на нови подходи към иновациите, постигане на устойчив растеж и конкурентоспособност и стимулиране на предприемачеството. Визията за такива иновативни партньорства е, че трябва да бъдат дългосрочни – поне 7-годишни, управлението им да бъде подчинено на бизнес логика, да имат ясни и постижими цели. *Общностите за знания и иновации* разработват новаторски продукти и услуги, създават нови дружества, обучават ново поколение предприемачи. В процес на работа и тясно сътрудничество в рамките на тези партньорства, водещите дружества, университети и изследователски центрове създават повече ефективни и новаторски решения за Европа.

Заклучение

Въз основа на представените тук програми може да се каже, че България има напредък в дейностите по популяризиране на свободното трансгранично движение на занимаващите се с културни дейности, популяризирането на свободния трансграничен обмен на произведения на изкуството, както и на културни и художествени продукти и на межкултурния диалог. Организации, работещи в

областта на културата, получават подкрепа по програма „Култура“, 2007 – 2013 г., за проекти, насърчаващи трансграничното сътрудничество чрез културни и художествени дейности.

Програма „Творческа Европа“, 2014 – 2020 г., е насочена към всички области на културата и продължава да предлага възможности за проекти в сферата на културното наследство. Благодарение на нея културните творци и дейци могат да развиват дейности и да работят по различни трансгранични проекти в Европа и извън нея.

Програма „Хоризонт 2020“ обхваща множество дейности и възможности в областта на ИКТ чрез трите си стълба – високи постижения в науката, водещи позиции в промишлеността и предизвикателствата пред обществото. Съсредоточена е основно върху опазването на европейското културно наследство, европейските колекции от архиви, музеи и библиотеки и дигиталните възможности. Тази иновативна инициатива по своята същност е научноизследователска, насочена е към рационализиране и координиране на националните програми за научни изследвания, като по този начин се оптимизира и използването на финансовия ресурс.

Европейският институт за иновации и технологии е свързващо звено между висшето образование и научните изследвания и иновации чрез „Общностите за знания и иновации“.⁹ Целите на съвместната им работа са създаване на нови подходи към иновациите, постигане на устойчив растеж и конкурентоспособност и стимулиране на предприемачеството.

Бележки

¹ **Препоръка** на Комисията от 17 юли 2012 година относно достъпа до научна информация и нейното съхранение. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>.

[**Препоръка** на Komisiyata ot 17 yuli 2012 godina относно dostapa do nauchna informatsia i neynoto sahranenie. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>.]

² **Научни** изследвания и иновации. Европейски съюз – europa. eu https://europa.eu/european-union/topics/research-innovation_bg.

[**Nauchni** izsledvania i inovatsii. Evropeyski sayuz – europa. eu https://europa.eu/european-union/topics/research-innovation_bg.]

³ **Европа** Ностра – Гласът на културното наследство в Европа. <http://www.europeanheritageawards.eu>.

[**Evropa** Nostra – Glasat na kulturnoto nasledstvo v Evropa. <http://www.europeanheritageawards.eu>.]

⁴ **Достъп** до правото на ЕС. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=legissum:ri0007>.

[**Dostap** do pravoto na ES. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=legissum:ri0007>.]

⁵ **Европейска** културна конвенция. mc.government.bg/files/152_10.6.KONVENCIA_2.doc.

[**Evropeyska** kulturna konventsia.

mc.government.bg/files/152_10.6.KONVENCIJA_2.doc.]

⁶ **Европейски** институт за иновации и технологии (EIT).

https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eit_bg.

[**Europeyski** institut za inovatsii i tehnologii (EIT).

https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eit_bg.]

⁷ **Консорциум** за европейска научноизследователска инфраструктура (ERIC).

<https://eur-lex.europa.eu/legal>.

[**Konsortsium** za evropeyska nauchnoizsledovatelaska infrastruktura (ERIC).

<https://eur-lex.europa.eu/legal>.]

⁸ **Манифест** на ИФЛА/ЮНЕСКО за дигиталните библиотеки.

<https://www.ifla.org/files/assets/digital.../ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-bg.pdf>.

[**Manifest** na IFLA/YuNESKO za digitalnite biblioteki.

<https://www.ifla.org/files/assets/digital.../ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-bg.pdf>.]

⁹ **Хоризонт 2020**: програма за научни изследвания и иновации на ЕС.

[publications.europa.eu › resource › uriserv › 2701_3](https://publications.europa.eu/resource/uriserv/2701_3).

[**Horizont 2020**: programa za nauchni izsledvania i inovatsii na ES.

[publications.europa.eu › resource › uriserv › 2701-3](https://publications.europa.eu/resource/uriserv/2701-3).]

References/Литература

1. **Денчев, С., С. Василева.** Държавна политика за културно-историческо наследство на България 1878 – 2009. София: За буквите – О писменехъ, 2010.

[**Denchev, S., S. Vasileva.** Darzhavna politika za kulturno-istoricheskoto nasledstvo na Bulgaria 1878 – 2009. Sofia: Za bukвите – O pismenehy, 2010.]

2. **Нанкова, Мариела.** Европейски фондове и програми за подкрепа на културното наследство. Учебно помагало. София: За буквите – О писменехъ, 2016.

[**Nankova, Mariela.** Evropeyski fondove i programi za podkrepa na kulturnoto nasledstvo. Uchebno pomagalo. Sofia: Za bukвите – O pismenehy, 2016.]

За автора

Александър Дряновски е докторант в задочна форма на обучение, в докторска програма „Културно-историческото наследство в съвременна информационна среда“, професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, към катедра „Култура, историческо наследство и туризъм“. С интереси в областта на европейските културни политики, културното наследство и културния обмен.

За контакт с автора: a_dryanovski@yahoo.com

EUROPEAN UNION PROGRAMS AND INITIATIVES AIMED AT PROTECTING THE SCIENTIFIC AND CULTURAL HERITAGE

Alexander Dryanovski

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The choice of the topic for the present study is dictated by the impact of the European institutions and normative documents on the cultural policies and preservation of the scientific cultural heritage in Bulgaria. An attempt has been made to show the real benefits of our country's membership in the European Union, leading to the successful implementation of large-scale projects in the field of innovation and cultural heritage and the protection of scientific and cultural heritage. The article examines some of the good examples of European Union programs and initiatives aimed at preserving and promoting scientific and cultural heritage.

Keywords: Bulgaria, Europe, European Union, culture, scientific and cultural heritage.

About the author

Alexander Dryanovski is a part-time doctoral student in the doctoral program "Cultural and Historical Heritage in the Modern Information Environment" in professional field "3.5 Social Communications and Information Sciences" at the Department of "Cultural, Historical Heritage and Tourism". His interests are in the field of European cultural policies, cultural heritage and cultural exchange.

To contact the author: a_dryanovski@yahoo.com